

УДК 343.13

КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Березницький Д.А.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Досліджено поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та питання його регламентації. Приділено увагу дослідженню правових підстав кримінального переслідування в приватному порядку, особливостям досудового розслідування й судового розгляду у формі приватного обвинувачення. Висловлено пропозиції щодо вдосконалення Кримінального процесуального кодексу України.

Ключові слова: приватне обвинувачення, приватний обвинувач, прокурор, примирення сторін.

Постановка проблеми. Послідовне й неухильне дотримання норм кримінального процесуального законодавства України під час кримінального провадження, якими передбачаються права потерпілих від кримінальних правопорушень, є однією з важливих умов реалізації закріпленого в ст. 55 Конституції України права кожного на захист від протиправних посягань.

Однією з охоронюваних кримінальним законом цінностей, проти яких спрямовується злочин, є потерпілий, його статус і роль як учасника суспільних відносин. Згідно з ч. 2 ст. 55 КПК України, права і обов'язки потерпілого виникають із моменту подання заяви про вчинення щодо нього кримінального правопорушення або заяви про залучення його до провадження як потерпілого. Отже, процедура набуття статусу потерпілого в кримінальному провадженні суттєво спрощена. Однак тривалий час одним із найбільш спірних і дискусійних питань є участь потерпілого в судовому розгляді кримінального провадження.

Стан дослідження проблеми. Окремі питання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення розглядалися такими вченими, як Ю.М. Грошевий, П.С. Елькінд, В.С. Зеленецький, Д.С. Карев, І.А. Тітко, Л.Д. Кокорев, С.І. Перепелиця, О.П. Кучинська, В.З. Лукашевич, В.Т. Маляренко, О.Р. Михайленко, М.М. Михеєнко, Я.О. Моговіловкер, В.Т. Нор, І.Л. Петрухін, В.О. Попелюшко, І.І. Потеружа, В.М. Савицький, С.М. Стахівський, М.С. Строгович, Л.Д. Удалова, В.П. Шибіко та інші. Однак багато вітчизняних наукових досліджень було здійснено на підставі аналізу Кримінально-процесуального кодексу України 1960 р.

Метою статті є висвітлення особливостей законодавчого регулювання кримінального провадження у формі приватного обвинувачення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Приватне обвинувачення – одна з форм обвинувачення у кримінальному процесі, що передбачає притягнення особи, винної у вчиненні кримінального правопорушення, до кримінальної відповідальності не інакше як за скаргою потерпілого.

Приватне обвинувачення зазнало тривалого історичного розвитку. Перші згадки про інститут приватного обвинувачення зафіксовано у Руській Правді, Воїнському статуті 1716 року, Статуті кримінального судочинства 1864 року, КПК України 1960 та КПК України. Інститут приватного обвинувачення є найдавнішою формою кримінального процесу і був притаманний всім його історичним формам – обвинувальному

(змагальному), інквізиційному (розшуковому) та змішаному (континентальному). Але з розвитком економічних, політичних і соціальних відносин суспільство та держава перебирає функцію обвинувачення, тобто здійснюється трансформація – перехід від приватних засад до публічних, які домінують у законодавстві нашої держави.

У процесі інтеграції України у Європу змінюється і кримінальне судочинство, зокрема законодавство, яке пов'язано з кримінальним судочинством. У зв'язку із прийняттям КПК України інститут приватного обвинувачення дещо змінився порівняно з КПК 1960 року [10, с. 70].

Відповідно до ст. 25 КПК України, прокурор, слідчий в межах своєї компетенції зобов'язані розпочати досудове розслідування в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення або в разі надходження заяви про вчинення кримінального правопорушення, а також вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила. Ці положення становлять зміст публічності як засади кримінального провадження [5, с. 988].

У кримінальному процесуальному кодексі України, регулюється певний порядок здійснення кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, яке регулюється певними статтями, які визначають поняття кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 477), початок кримінального провадження у формі приватного обвинувачення (ст. 478) та відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (ст. 479).

Як висвітлено в ч. 1 ст. 447 КПК України, кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень.

Отже, можна дійти до висновку, що на відміну від попереднього КПК України, законодавець чітко визначив поняття «кримінального провадження у формі приватного обвинувачення». Та, на жаль, вона не регламентує усі сторони такого провадження.

Щоб особа набула статусу потерпілого, необхідна наявність процесуальних підстав. Для цього особа повинна звернутися із заявою про вчинення щодо неї кримінального правопорушення до відповідного органу.

Отже, можна дійти до висновку, що кримінальне провадження у формі приватного обвину-

вачення може бути розпочати лише на підставі заяви потерпілого слідчим, прокурором.

Подання заяви у формі приватного обвинувачення може за своїм бажанням подати потерпіла особа, щодо якої вчинено кримінальне правопорушення. Це лише його право, тому примусити до подання такої заяви ніхто не може.

Саме подання заяви потерпілого про вчинення щодо нього кримінального правопорушення є необхідною передумовою початку досудового розслідування. У випадку якщо потерпілим є особа, яка визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною, яка через певну хворобу чи ваду, неповнолітня особа не може самостійно подати заяву, то заяву від імені такої особи може подати її законний представник [7, с. 351].

Орган досудового розслідування зобов'язаний прийняти таку заяву та зареєструвати її відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України. Є недопустимим зі сторони слідчого, прокурора відмова у прийнятті та реєстрації такої заяви.

Слідчий, прокурор зобов'язаний розпочати досудове розслідування та невідкладно, але не пізніше 24 години після подання відповідної заяви внести відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань

У випадку якщо заява потерпілої особи відсутня, та встановили, що у процесі досудового розслідування це кримінальне правопорушення передбачене ст. 477 Кримінального процесуального кодексу України, то є можливість зміни публічної форми обвинувачення на приватну. Тож потерпілий має право звернутися із заявою про вчинення щодо неї кримінальне правопорушення. У випадку неподання такої заяви, що пов'язане з відмовою потерпілого від обвинувачення, то кримінальне провадження закривається.

Якщо прокурор відмовився від підтримання державного обвинувачення, то у такому кримінальному провадженні потерпілий має право сам підтримувати обвинувачення.

Згідно до ст. 340 КПКУ, суд надає необхідний час для підготовки потерпілого до судового розгляду, у тому випадку коли потерпілий погоджується підтримувати державне обвинувачення.

Під час судового розгляду справи потерпілий, який дав згоду на підтримання державного обвинувачення, користується усіма правами сторони обвинувачення.

Відповідно до ч. 3 ст. 340 КПК України, таке кримінальне провадження набуває статусу приватного та відбувається у формі та процедурою приватного обвинувачення.

У випадку, якщо, потерпілий повторно не з'явився до суду або не повідомив про його відсутність без поважних на те причин, та є підтвердження його законного виклику після настання обставин, передбачених ч. ч. 2 й 3 ст. 340 КПКУ, означає його відмова від підтримання державного обвинувачення, а як наслідок закриття відповідного кримінального провадження.

У випадку відмови потерпілого чи його законного представника від обвинувачення, є основною умовою закриття кримінального провадження (ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПКУ).

Закриття справи слідчим, прокурором за відсутністю заяви потерпілого не позбавляє його

права звернутися до компетентних органів із такою заявою [4, с. 135].

Закриття справи судом першої, апеляційної, касаційної інстанцій за мотивами відсутності заяви потерпілого не позбавляє його права звернутися із заявою про здійснення кримінального провадження на загальних підставах.

Заява потерпілого про здійснення кримінального провадження щодо особи, хворої на психічну хворобу, може бути підставою для вирішення у встановленому порядку питання про те, чи потребує особа, щодо дій якої подана заява, застосування до неї примусових заходів медичного характеру. У таких справах проводиться досудове слідство з урахуванням положень глави 39 КПК України.

Необхідно звернути увагу на новий інститут у кримінальному провадженні – «укладання угод про примирення», який здійснюється між сторонами кримінального провадження

Так слід зазначити, що примирення потерпілого з підозрюваним, обвинуваченим здійснюється на стадії досудового розслідування, а також під час судового розгляду кримінального провадження, але до видалення суду в нарадчу кімнату для постановлення вироку. Внести відповідну заяву може як потерпілий так і обвинувачений у письмовій чи усній формі.

Якщо потерпілим є неповнолітній чи інша особа, яка не може самостійно захистити свої інтереси, кримінальне провадження, що було ініційоване за заявою потерпілого, його законного представника чи представника, може бути закрито при укладенні угоди про примирення, яка може бути підписана законним представником чи представником потерпілого.

Кримінальні провадження про кримінальні правопорушення, перелічені в ст. 477 КПК, розглядаються судом у загальному порядку з дотриманням вимог кримінального процесуального закону. Під час судового розгляду справи потерпілий підтримує обвинувачення самостійно або через свого представника. Вирок, який постановляється у цих справах, повинен відповідати вимогам ст.ст. 373, 374 КПК України. Судочинство у справах про злочини, вчинені неповнолітніми, провадиться з дотриманням вимог глави 38 КПК України.

Відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може реалізуватися на підставі угоди про примирення або без неї.

Однією з умов закриття провадження у справах приватного обвинувачення під час укладення угоди про примирення із особою, що вчинила кримінально каране діяння, є відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. В предмет доказування у таких справах входить встановлення факту добровільного та вільного волевиявлення потерпілого щодо реалізації ним права на укладення угоди про примирення, а також факту відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням [2].

Укладення угоди щодо примирення між потерпілим та підозрюваним повинні укладатися самостійно, або можуть бути укладені захисником чи представником, які погоджуються сторонами. В укладанні угод про примирення не мають права брати участі слідчий, прокурор чи суддя [12, с. 13].

Відповідно до ст. 394 КПК, якщо угода про примирення укладається та затверджується, то потерпілий буде обмежений у праві оскаржувати вирок суду, та буде позбавлений права вимоги про притягнення особи до кримінальної відповідальності з якою було укладено угоду про примирення.

Наслідками невиконання умов угод, відповідно до ч. 4 ст. 476 КПК України, може бути скасування вироку та направлення справи на новий розгляд судом у загальному порядку. Власне, умисне невиконання умов угоди про примирення або про визнання винуватості є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом (ч. 5 ст. 476 КПК України). Особами, що можуть звернутися до суду з клопотанням про скасування вироку, є прокурор і потерпілий. Як винятковий засіб забезпечення виконання вимог угоди таке клопотання повинно бути подано упродовж установлених законом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 476 КПК України).

Висновки. Отже, кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення в контексті

законодавства 2012 року є особливо формою провадження, яке охоплює широке коло кримінально каранних діянь, також залишається актуальним унесення змін до статті 477 КПК України, яка в диспозиції містить перелік статей, які потрапляють у кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення, оскільки значна кількість перелічених злочинів є поширеними та суспільно небезпечними. Також, на нашу думку, необґрунтовано усунений інститут так званого приватно-публічного обвинувачення, який виконав важливу роль у боротьбі зі злочинністю. Такі справи порушувались за скаргою потерпілого, але закриття за примиренням сторін не підлягали, також вони могли порушуватись прокурором у випадках, коли потерпілі через свій безпорадний стан, залежність від обвинуваченого чи з інших причин не могли захищати свої законні інтереси.

Таким чином, слід констатувати, що інститут приватного обвинувачення після прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України зазнав великих змін, порівняно з попереднім законом, але все таки потребує деяких уточнень та доповнень у сфері інституту приватного обвинувачення.

Список літератури:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 9-10, № 11-12, № 13. – Ст. 88.
2. Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 13 від 02.07.04 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakonrada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0013700-04>.
3. Про затвердження Концепції забезпечення захисту законних прав та інтересів осіб, які потерпіли від злочинів: Указ Президента України від 28 грудня 2004 р. № 1560/2004 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 52. – Ст. 3435.
4. Єні О.В. Деякі аспекти кримінального провадження у формі приватного обвинувачення / О.В. Єні // Форум права. – 2013. – № 2. – С. 134-139.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – Х.: Право, 2012. – С. 844.
6. Кримінальний процес: навч.-метод. посібник / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О.Б. Пойзнер, О.В. Поліщук. – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.
7. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова. – Х.: Право, 2012. – Т. 2. – 2012. – 664 с.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / за заг. ред. С.В. Ківалова, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченка. – Х.: Одісей, 2013. – 1104 с.
9. Перепелиця С.І. Правова природа кримінального провадження у формі приватного обвинувачення та її регламентація за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / С.І. Перепелиця // Право і безпека. – 2012. – № 4. – С. 180-185.
10. Стратонов В.М. Окремі проблеми Кримінального процесуального кодексу України / Стратонов В.М., Літвін В.В. // Науковий вісник Херсонськ. держ. ун-ту. Сер.: Юридичні науки. – 2013. – Вип. 1. – С. 70-72.
11. Смирнов М.І. Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення / М.І. Смирнов // Актуальні проблеми держави і права. – 2013. – № 13. – С. 342-347.
12. Малярчук Н.В. Приватне обвинувачення як диференціація кримінальної процесуальної форми: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Н.В. Малярчук. – К., 2010. – 20 с.

Березницький Д.А.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

УГОЛОВНОЕ ПРОИЗВОДСТВО В ФОРМЕ ЧАСТНОГО ОБВИНЕНИЯ: ОТДЕЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ

Аннотация

Исследовано понятие уголовного производства в форме частного обвинения и вопросы его регламентации. Уделено внимание исследованию правовых оснований уголовного преследования в частном порядке, особенностям досудебного расследования и судебного рассмотрения в форме частного обвинения. Высказаны предложения по совершенствованию Уголовного процессуального кодекса Украины.

Ключевые слова: частное обвинение, частный обвинитель, прокурор, примирение сторон.

Bereznitskyi D.A.

Yaroslav Mydryi National Law University

CRIMINAL PROCEEDINGS IN THE FORM OF PRIVATE PROSECUTION: SPECIAL ISSUES

Summary

The concept of criminal proceedings in the form of a private prosecution and the issue of its regulation are investigated. The attention was paid to the study of legal grounds for criminal prosecution in private, peculiarities of pre-trial investigation and trial in the form of a private prosecution. Proposals on perfection of the Criminal Procedural Code of Ukraine are expressed.

Keywords: private prosecution, private prosecutor, party reconciliation.